

Jacob van Lennepe

Een oog op Verlichting, historiezucht en Romantiek

JAN ROCK en JANNEKE WEIJERMARS

Jacob van Lennepe. Giving an eye to Enlightenment, historicism and Romanticism

Rather than aiming at an elegy or a biography of Jacob van Lennepe (1802-1868), the popular nineteenth-century Dutch poet and novelist, this special issue of *De Negentiende Eeuw* takes Van Lennepe's life and work only as viewpoints on nineteenth-century Dutch culture and society as a whole. It consists of the texts of five Jacob van Lennepe Lectures, held in Amsterdam since 2009. Generally speaking, the articles discuss three themes: the role of a literary author in public debate and society, the applicability of the concept of 'Romanticism' to the Netherlands, and some intellectual forms of historicism from the Netherlands and Europe.

'Dat levendige, altijd lachende oog' van Jacob van Lennepe (1802-1868): kort nadat hij het voor altijd had gesloten herinnerde dichter-schoolinspecteur Adriaan Beeloo het zich, in een bericht over zijn 'ontslapen medelid' van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Ook predikant-dichter Nicolaas Beets vond het gepast om voor de letterkundige afdeling van de Koninklijke Akademie te spreken over 'dat brandend oog' van Van Lennepe, over 'den vrolijken opslag van zijn oog', dat 'altijd even glinsterend' was geweest. Voor Beeloo en Beets kwam de herinnering aan de dichter en romancier duidelijk uit het leven. Zij stelden zich hem gemakkelijk voor, terwijl ze ook meer ideële literaire tendensen beschreven: zij wisten hoe een man in zijn persoon de klassieke opvoeding door zijn vader David Jacob van Lennepe – die hem in staat had gesteld vlot in metrum en op rijm te spreken – kon verenigen met populaire dichtverhalen, historische romans en een vleugje schandaal.

Voor de auteurs van dit themanummer is dat anders; hun resten enkel zulke schijnbare tegenstrijdigheden uit het leven, het werk en de wereld van Jacob van Lennepe – hierna beschreven in termen van literatuur en maatschappij, Europese ontwikkelingen en Nederlandse eigenheid, Verlichting en Romantiek. Er is intussen immers een afstand ontstaan tot Van Lenneps wereld, zoals duidelijk werd op de grens van de eenentwintigste eeuw. Toen waren de 'bijna lichtgevende ogen' van Van Lennepe opnieuw het vermelden waard, nu in de oratie van een hoogleraar in de letterkunde. Zij hadden

intussen echter een ander effect: ze toonden niet langer de kracht van het leven, de hoogleraar vond dat die ogen ‘me spottend aankeken’. Van Lennep was niet meer de figuur die het middelpunt van de eigen cultuur bezette, hij werd de personificatie van het voorbij. Voor de hoogleraar was hij daarom de aanleiding om het probleem van het verleden aan te snijden, dat in essentie onkenbaar blijft maar in nieuwe vormen toch voorstelbaar kan worden. Ook dat probleem komt, samen met de historische cultuur en de ‘historie-zucht’ van de negentiende eeuw, hierna nog aan bod.

Dit themanummer is kortom geen elegie voor Jacob van Lennep. Wél neemt het hem als een vertrekpunt, om een oog te werpen op de cultuur van de Nederlandse negentiende eeuw. Dat kan omdat Van Lennep veel meer was dan een man met een levendige blik en een charmant karakter, meer ook dan dichter en romancier. Hij was jurist en rijksadvocaat, conservatief lid van de Tweede Kamer, vriend van Willem Bilderdijk, staatkundige, geschiedschrijver, taalkundige, tekstbezorger van Jacob van Maerlant en Joost van den Vondel, lid van vele commissies, vrijmetselaar. Met woorden en daden speelde hij een alom erkende rol in het burgerlijke Nederland en daarom is zijn figuur goed geschikt om een wereld op te roepen van klassieke cultuur, van verlichte idealen over geleerdheid, onderricht en samenleving, van romantische vernieuwingen in verhaalkunst en nationaal denken, en van representaties van het verleden.

De vruchtbaarheid van dat vertrekpunt is al bewezen. Het diende de voorbij vijf jaar evenveel hoogleraren ter inspiratie voor een Jacob van Lennep-lesing, waarin elk van hen de Nederlandse cultuur en samenleving in de negentiende eeuw belichtte. Dat deden zij in het academisch-cultureel centrum Spui25 te Amsterdam, voor een breed publiek. De lezing werd voor het eerst uitgesproken op donderdag 7 oktober 2010 door Marita Mathijsen. Toen haar emeritaat aanving had zij de reeks ten geschenke gekregen van de (toenmalige) leerstoelgroep Moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam, van de Werkgroep De Negentiende Eeuw van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en van Spui25. Dit themanummer bundelt die lezingen, door elk van de auteurs met grote bereidwilligheid klaargemaakt voor publicatie. De auteurs van deze inleiding organiseren ook de lezing en zijn tevens de (gast)redacteuren van dit themanummer.

In de eerste bijdrage keert Mathijsen terug naar Van Lenneps spottende ogen uit haar oratie. Ze bewijst in een breder verband wat zojuist werd beweerd: dat Jacob van Lennep vele, zelfs tegengestelde gedaanten aannam. Ze beschrijft hem als tegelijk een romantisch kunstenaar en een publiek figuur, zodat in zijn leven al valt te zien hoe de spanning tussen kunst, letteren en samenleving opgelost werd, hoewel die ook in de twintigste en eenentwintigste eeuw schrijvers en letterkundigen voor problemen bleef stellen. Het portret van Van Lennep dat het omslag siert is overigens een vondst van Mathijsen.

Twee bijdragen vertrekken bij Van Lennep en zijn familie om een andere kwestie te bespreken: die van de bruikbaarheid van term 'Romantiek' voor de Nederlandse situatie. Joep Leerssen pleit in zijn bespreking van Van Lenneps leven en werk voor een minder eng-poëtische, maar brede en intellectuele invulling van de term. Van Lenneps duidelijk achttiende-eeuwse trekken zijn dan geen bezwaar om hem te zien als een van de groten uit de Europese romantische generatie. Wessel Krul zet het dichtwerk van vader Van Lennep en de schilderijen van Cornelis Kruseman in om een gelijkaardige vraag te beantwoorden. Hij beschrijft dat de meeste negentiende-eeuwse Nederlanders geen romantici wilden zijn en er zelfs verzet bestond tegen de internationale Romantiek. Het paradoxale resultaat was het streven naar een Nederlandse eigenheid die tegen de Romantiek inging, maar die juist daardoor toch even romantisch werd als de rest van Europa.

Twee andere bijdragen sluiten nauw aan bij de vraag naar de Nederlandse Romantiek, zij geven in het bijzonder een internationale en concrete invulling aan de daarbij horende 'historiezucht'. Peter Raedts bespreekt hoe een hang naar de Middeleeuwen niet noodzakelijk een conservatieve houding *in politicis* betekende. Hij traceert bij Schotse, Franse, Duitse en Engelse historici ideeën over vooruitgang in vrijheid, handel en de stedelijke burgerij en hij toont zo dat continuïteiten tussen de Middeleeuwen, de achttiende eeuw en de negentiende eeuw niet alleen werden gebruikt voor kritiek op de Moderniteit, maar ook liberale overtuigingen schraagden. Jo Tollebeek schrijft de geschiedenis van een koninklijke wedstrijd: de prijsvraag die Willem I in 1826 uitschreef om tot een nationale geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in al zijn delen te komen. Historiezuchtigen vonden in het verleden van de Nederlanden echter te veel conflict en strijd. Ze waren het bovendien oneens of die nieuwe geschiedenis retorisch, didactisch of documentair van aard moest zijn, zich naar verlichte traditie moest richten op nut en vooruitgang, of misschien een romantisch verhaal moest vertellen om het verleden in al zijn kleuren te doen herleven. Bij Raedts en Tollebeek wordt opnieuw duidelijk hoe ook romantisch aandoende interesse in het verleden geworteld was in en opgewekt werd door verlichte politieke ideeën en geleerde praktijken.

Adriaan Beeloo en Nicolaas Beets hadden gelijkaardige zaken opgemerkt in het leven van Jacob van Lennep. Voor hen waren ze echter vanzelfsprekend verenigbaar, omdat zij zich herinnerden dat ze een fonkeling in zijn ogen wekten.

Bibliografie

Jacob van Lenneps levensbeschrijvingen en de citaten daaruit zijn op de gebruikelijke plaatsen te vinden: Adriaan Beelo, ‘Levensbericht van Mr. Jacob van Lennep’, in: *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden, over het jaar 1869 [Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde]* (Leiden 1869) 44-69, aldaar 47 en Nicolaas Beets, ‘Mr. Jacob van Lennep herdacht, in de gewone vergadering der Afd. Letterkunde, 9 nov. 1868’, in: *Jaarboek van de Koninklijke Akademie voor Wetenschappen* (Amsterdam 1868) 78-103, aldaar 79, 102-103. De geciteerde oratie is die van Marita Mathijssen, *De mythe terug. Negentiende-eeuwse literatuur als travestie van maatschappelijke conflicten* (Amsterdam 2000) 6, ook te vinden in haar *Nederlandse literatuur in de romantiek 1820-1880* (Nijmegen 2004) 73. De term ‘historiezucht’ is ontleend aan Marita Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013). De eerste Jacob van Lennep-reading verscheen eerder in beperkte oplage bij Februari Boekhandels: Marita Mathijssen, *Het uitwendige schrijverschap. Jacob van Lennep als publieke figuur* (Amsterdam 2011).